

Коновал В. В., здобувачка вищої освіти 1 курсу,
група КЮ-202 юридичний факультет
Науковий керівник – **Козинець О. Г.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ РИС КОЗАЦЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА

За умов відсутності цілісної держави та перебування українських земель під юрисдикцією інших країн Гетьманщина відіграла вирішальну роль у формуванні української державності, що стало фундаментом у становленні української національної самосвідомості.

Козацькому праву присвятили свої дослідження Бедрій М., Грозовський І., Атаманова Н. та інші.

Найпершою формою права в історії людства був звичай, який посідав провідну роль на початку становлення правової системи в цілому. Звичаєве право займало ґрунтовне місце в усіх, без винятку, давніх народів, і водночас виступало регулятором суспільних відносин.

Правовий звичай широко використовувався у рабовласницькому та ранньофеодальному суспільствах. Впевнено можна говорити про те, що в часи Київської Русі одночасно існували форми звичаєвого язичницького права та кодифіковані системи державного християнського упродовж цілого тисячоліття.

Витоками звичаєвого права можна вважати саму природу людського суспільства, яке забезпечує своє самовідтворення та майбутнє.

Звісно, козацьке звичаєве право не могло базуватися виключно на правовідносинах нового суспільного стану. Воно має глибоке історичне коріння і певне визначення. Тому можна виділити три основні чинники утворення козацького права, які визначили його зміст:

- успадкування більш давніх правових норм українського народу (мова йде про чинні в той час формування козацтва українські правові звичаї),
- формування нових норм на основі військової суспільної адміністративної та судової практики (ці норми були наділені духом свободи, демократії, поєднанням із військовою дисципліною),
- рецепція звичаєво-правових норм інших народів [1, с. 79].

Козацьке право визнавалося не лише як звичаєве, а й як національне право. В ньому майже не було впливу польського, литовського, руського та татарського права.

Звичаєве право козаків є не писаним законом, а є «стародавнім звичаєм, словесним правом і здоровим глуздом», тобто законодавчі норми козаків захищали, в першу чергу, потреби цієї спільноти – свободу, рівність, демократію, озброєння, а також до потреб відносилися дисципліна, єдність та покора керівництву під час військових дій [2, с. 80]. Взагалі ця форма права працювала доволі успішно, а відсутність письмового оформлення не чинила ніяких перешкод тому, що неписані норми дотримувалися досить чітко.

І. Грозовський зазначав, що в XVI ст. козацьке право було корпоративним та становим тому, що спочатку воно діяло в межах не чисельної козацької спільноти, а потім – тільки в суспільному стані козацтва. Також право наділяло населення Запорізької Січі різним правовим статусом відповідно до їхнього суспільного поділу [2, с.78].

З утвердженням Запорізької Січі як військового та політичного центру роль козацького права зросла, а його система почала еволюціонувати та вдосконалюватися.

В. Кульчицький переконаний, що козацьке право – це сукупність приписів, які виникли на території Запорізької Січі. Вчений зазначав: «звичаєве право Запорізької Січі, доповнене правовими актами місцевої військово-адміністративної влади, вважалося

народним правом, користувалося великим авторитетом, охоронялося державою та народними традиціями і навіть одержало своєрідну назву – козацьке право. Норми козацького права становили основу правової системи Гетьманщини, що існувала до 1840-1842 рр.» [3, с.324-325].

Козацьке звичаєве право приділяло велику увагу регулюванню владних відносин. Влада в Запорізькій Січі мала триступеневу структуру: вищий рівень, що включав в себе загальну військову раду та кіш, середній рівень – паланкове управління та низовий рівень і курінне управління. Ця структура стало фундаментом для подальшої розбудови механізму Козацької держави з поділом на загальнодержавний, полковий та сотенний рівень влади [4, с. 8].

Політичним лідером Запорізької Січі був кошовий отаман, який мав вищу військову, судову, адміністративну та навіть духовну владу. Все це було необхідно для чіткого виконання складних військових операцій, в яких він поставав керівником із широким повноваженнями.

На Запорізькій Січі існувало поняття виборів, на яких щорічно переобирали кошового отамана, що збалансовувало владу. Звичаєве право гарантує демократизм козаків. Представницьким органом козацтва виступала діяльність загальної військової ради, в якій кожен козак мав право голосу та міг вільно, без цькування висловити власну думку щодо різних питань.

Козаки мали чітке уявлення про власність, вона поділялася на колективну та приватну. Поняття приватної власності було обмеженим, воно зумовлювалося власністю лише однієї особи, а відтак було нагальним. До змісту колективної власності, зазвичай, входила колективна праця козаків, виражалася вона в мисливстві, рибальстві, чумакуванні та військових походах.

Право власності за звичаєвим правом набувалося на певних підставах, до яких входило: власноруч створенні речі, отримання плоду від речі, частина від розподіленої здобичі, укладення договору, отримання спадщини, знахідка, давність володіння. Окремим інститутом права було набуття власності на землю. До цього поняття входило: оволодіння землями, які не мали власника.

Звичаєве право козаків ґрунтувалося на засадах рівноправності учасників козацького товариства, а головне серед козаків не допускалося жодних дискримінацій у майнових відносинах.

На Запорізькій Січі поширеними були договори. Укладалися вони на різних підставах – купівля-продаж, міни, дарування, найму та багато інших. Укладання договорів між козаками супроводжувалося чітким дотриманням певних формальностей, тому факт укладання договору супроводжувався рукостисканням, могоричем, присутністю свідків тощо.

У козацькому звичаєвому праві найбільшого розвитку набуло кримінально-правове регулювання, особливо норми, що встановлювали покарання за злочини.

Законодавство козаків розмежовувало цивільно-правову відповідальність від кримінальної. Злочини вчинені на Запорізькій Січі поділялися за певними категоріями, а саме: злочини проти особи, проти власності, проти військової служби, проти публічної влади та проти моралі. Відповідальність за вчинення злочину на Запорізькій Січі наступала з 16 років, навіть психічно хворі люди повинні були постати перед судом.

Метою покарання за вчинення будь-якого злочину було перевиховання злочинця, кара за вчинене, відновлення прав потерпілого, залякування злочинця та покута гріха. До видів покарань належали: смертна кара, вигнання з Січі, фізичні покарання, ув'язнення, ганебні покарання [5, с. 159].

Отже, козацьке право як історичний тип звичаєвого права формувалася у степових умовах, доповнювалося народними надбаннями попередніх епох і стало визначальним чинником формування правової системи Козацької держави. Норми права ґрунтувалися на принципах свободи, справедливості та рівноправності.

Список використаних джерел

1. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.). Матеріали наук.-прак. конф., Львів: Вісник Львівського університету, 2015, С. 78-85.
2. Грозовський І.М. Козацьке право. *Право України*. 1997. №6. С. 76-80.
3. Кульчицький В.С. Історія держави і права України. К.: Ін Юре, 2008. 624 с.
4. Атаманова Н. В. Історико-правове підґрунтя правового порядку доби Запорозької Січі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 30(1). С. 7-10.
5. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX – XX), Львів, 2013. 408 с.

Кот В. В., здобувач вищої освіти 2 курсу, група АЮ-191
Науковий керівник – **Козинець І. Г.**, старший викладач
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНА ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: КРИТЕРІЇ ВІДМЕЖУВАННЯ

Юридична відповідальність є однією з основних елементів правової системи. За загальноприйнятою практикою відповідальність можна вважати, як засіб державного примусу до особи, яка вчинила правопорушення шляхом застосування до особи певних обмежень майнового або морального характеру. Одним із видів юридичної відповідальності є адміністративна відповідальність, тому, характеризуючи її сутність необхідно звернути увагу на об'єктивну зовнішню схожість із дисциплінарною відповідальністю, оскільки це впливає на призначення адміністративних покарань за проступки, які були вчинені особою при виконанні своїх трудових обов'язків, хоча в таких випадках повинна накладатися дисциплінарна відповідальність відповідно до правил трудового законодавства. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання розмежування адміністративної відповідальності від дисциплінарної відповідальності, чим відрізняється адміністративний проступок від дисциплінарної провини.

Адміністративна відповідальність як один з різновидів юридичної відповідальності, є її складовою частиною, а тому вона не може сприйматися як щось повністю відокремлене від інших видів юридичної відповідальності, адже її систематизуючою основою є необхідність відповісти за скоєні власні вчинки, дії, а також взяти на себе вину зі їхні наслідки. Однак, незважаючи на значну кількість спільних рис, адміністративна відповідальність має цілу низку своїх особливостей, що відрізняє її від інших видів юридичної відповідальності, в тому числі і дисциплінарної. Адміністративна відповідальність настає за вчинення адміністративного правопорушення. Як зазначає Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП), адміністративним правопорушенням є протиправна винна дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, порядок управління, права і свободи громадян і за яку законодавством